

NRC Handelsblad van zaterdag 24 en zondag 25 augustus 2013.

OPINIE EN DEBAT

[Koptekst van NRC redactie:]

Vrije verstrekking van dodelijke middelen aan suïcidalen is een onverstandig idee.

Familie moet wel kunnen helpen, stelt Boudewijn Chabot.

Maar alleen onder voorwaarden, zoals voor hulpverleners.

TOLEREER HULP BIJ ZELFDODING

Op 3 september buigt de rechtbank Zutphen zich over de vraag of de hulp bij zelfdoding die Albert Heringa aan de 99-jarige Moek Heringa verleende, strafbare hulp is. Artikel 294 lid 2 van de strafwet stelt: „Hij die opzettelijk een ander bij zelfdoding behulpzaam is of hem de middelen daartoe verstrekt, wordt, indien de zelfdoding volgt, gestraft.” Heringa gaf zijn hoogbejaarde moeder dodelijke middelen en legde op video vast hoe zij zelfstandig de pillen innam. Hij overtrad de wet uit overtuiging dat hij ‘het goede’ deed. Verdient hij straf? Die vraag moeten rechters beantwoorden.

Mijn betrokkenheid bij deze rechtszaak gaat twintig jaar terug toen ik hulp bij zelfdoding verleende aan een vijftigjarige vrouw die haar beide kinderen had verloren maar lichamelijk niets mankeerde. Destijds was dit volstrekt nieuw en het ‘schuldig-zonder-straf’-oordeel van de Hoge Raad maakte heftige kritiek los bij publicisten en psychiaters. Ik vond hun verontwaardiging onbegrijpelijk, maar het zette mijn leven wel op een heel ander spoor: hoe kunnen mensen hun leven humaan beëindigen zonder hulp van een arts?

Tien jaar systematisch luisteren naar nabestaanden bracht aan het licht dat overlijden in gesprek met familie en vrienden regelmatig voorkomt. Ik noem dat ‘zelfeuthanasie’. Net als bij dokterseuthanasie vindt het overlijden niet impulsief plaats, niet eenzaam en ook niet verminkend. De 1.600 zelfdodingen waarover het CBS jaarlijks bericht zijn van een andere orde: meestal impulsief, vaak verminkend en altijd eenzaam. Rest de vraag hoe vaak zelfdoders er voor kiezen om in gesprek met familie en vrienden te blijven.

Op basis van navraag onder artsen schatten onderzoekers dat er jaarlijks driehonderd sterfgevallen zijn door medicijnen en zeshonderd door te stoppen met eten en drinken. Artsen zijn echter lang niet altijd van op de hoogte van het overlijden door deze in principe humane methoden. Op grond van een steekproef uit de gehele bevolking schatte ik de frequentie van zelfeuthanasie ruim drie keer hoger. Driekwart van hen vond het een waardige dood. Anoniem vertelden de naasten mij dat zij geholpen hadden bij de aanschaf van medicijnen.

Wat Heringa deed is dan ook allerm minst zeldzaam. Bij de lijkschouw komt dit regelmatig ter kennis van Justitie. Internet maakt de medicijnmethode eenvoudiger. Daarnaast is ook bewust stoppen met eten en drinken een legitieme optie wanneer dokterseuthanasie niet beschikbaar is, aldus artsenorganisatie KNMG.

In het publieke debat over het zelfgekozen levenseinde buitelen de initiatieven over elkaar heen. De Nederlandse Vereniging voor een Vrijwillig Levens einde (NVVE) startte een ‘levenseindekliniek’ om patiënten een herkansing te geven wanneer hun euthanasieverzoek wordt afgewezen terwijl het mogelijk wel voldoet aan de wettelijke eisen. De KNMG stelt voor dit probleem regionaal op te lossen. Tezelfdertijd bleek er grote steun te zijn voor het initiatief ‘Uit Vrije Wil’ om ouderen boven de zeventig jaar een dodelijk middel te geven na toetsing door een hulpverlener. Maar de uitwerking van dit idee in een wetsontwerp is door minister Schippers beargumenteerd naar de prullenmand verwezen.

Daarop zette de NVVE met een groep Kamerleden een radicale volgende stap in Manifest 294. Zij stellen voor om art. 294 lid 2 uit de strafwet te schrappen en een ‘laatstewilpil’ aan meerderjarige burgers ter beschikking te stellen „zonder tussenkomst van een arts of andere hulpverlener”. Oud-minister Els Borst betuigde haar steun.

In principe zou 294 lid 2 op den duur geschrapt kunnen worden omdat vervolging van geldbeluste hulpverleners of kwaadwillende familie mogelijk blijft via andere wetsartikelen. Maar het voorstel voor vrije verstrekking van een dodelijk middel is onverstandig en onuitvoerbaar.

Onverstandig, omdat het de euthanasiewet zal uithollen tot een lege huls. Welke arts zal nog een collega raadplegen en een verslag sturen naar de toetsingscommissie als de patiënt het dodelijke middel ook zo kan verkrijgen? Het is onbegrijpelijk dat Els Borst, die de euthanasiewet door het parlement loodste, nu haar naam geeft aan vrije verstrekking van een euthanaticum en daarmee de bodem onder haar wet uittrekt.

Vrije verstrekking is bovendien voorlopig onuitvoerbaar omdat barbituraten en opiaten onder de Opiumwet vallen, die is verankerd in internationale verdragen. Zelfs in Zwitserland, waar hulp bij zelfdoding niet strafbaar is, is vrije verstrekking van een dodelijk middel zonder arts of hulpverlener uit den boze.

Het idee om mensen zonder enig euthanasie-examen een dodelijk middel te geven heeft een hoog utopisch gehalte. Bij Algemene Maatregel van Bestuur zou de NVVE kunnen worden toegestaan een barbituraat te verstrekken. Worden die dan ook gegeven aan de ouderen die zich een last voelen voor overwerkte mantelzorgers? Wordt dat de oplossing voor het tekort aan kwaliteitszorg? Dan gaat de utopie naadloos over in een nachtmerrie.

[TUSSENKOP] Familieleden hebben er zelf ook alle belang bij hun hulp te kunnen verantwoorden

Maar wat dan wel? Zelfeuthanasie met medicijnen kent ingebouwde drempels die bij vrije verstrekking ontbreken. Er vindt een gesprek met een consulent plaats die het adres geeft van een betrouwbare internetapotheek. Na bestelling ontvangt men een rekeningnummer om het geld te storen. Dit alles vergt doelgericht handelen en een tot drie maanden tijd. Dat remt impulsief handelen af en patiënten die initiatiefloos of warrig van geest zijn, krijgen het niet voor elkaar. Tenzij de familie redenen ziet om hierbij te helpen.

Het OM heeft al dertig jaar geen familielid vervolgd voor hulp bij zelfdoding. Anders dan bij soft drugs is dit gedoogbeleid in stilte gegroeid. Het valt te prijzen dat officieren van justitie zich concentreren op criminelen en zich niet bemoeien met de privésfeer rond het sterven. Maar nu familieleden regelmatig openlijk hulp bij zelfdoding geven, zullen naast de bakens van de Hoge Raad voor artsen en hulpverleners ook voor hen grenzen gezocht moeten worden.

Hier komt de rechter in beeld. Natuurlijk kunnen voor familieleden niet de zorgvuldigheidseisen aangehouden worden die bij professionals gelden. Maar intimi hebben er alle belang bij om ook voor zichzelf te verantwoorden dat zij een hulpbehoevende vriend of familielid niet 'over de rand duwen'.

De regering komt er niet uit, nu zelfs een liberaalsocialistische coalitie het wetsontwerp van Uit Vrije Wil als ondeugdelijk beoordeelt. De Kamerleden die met het extreme voorstel Manifest 294 komen, ondermijnen de euthanasiewet. Dan is het gezag van de Hoge Raad nodig om voorlopige grenzen te trekken. De rechters in Zutphen, die met hun vonnis een voorzet voor een grensverleggend arrest mogen geven, zijn niet te benijden. Kunnen zij de lijnen die door de Hoge Raad voor hulpverleners zijn getrokken, nader uitwerken voor familie en vrienden?

Dat is mijns inziens zeer wel mogelijk. Ik ga uit van een situatie waarin de arts euthanasie heeft afgewezen maar de doodswens onverminderd blijft bestaan. Mijn morele uitgangspunt is dat de betrokkenheid van intimi bij een humane uitweg die hun dierbare dan blijft zoeken, positief te waarderen is. Denk aan Moek Heringa die haar zoon om hulp vroeg om de gevangenis die het leven voor haar was geworden, te mogen verlaten.

Rechters kunnen benadrukken dat een impulsieve beslissing tot zelfeuthanasie in elk geval voorkomen dient te worden. Hoe? In het geval van Moek Heringa was het een kleine moeite geweest haar te vragen haar doodswens in de laatste maanden meermalen op te schrijven of in te spreken. Daarbij had zij haar beweegredenen kunnen toelichten. De familie kan na het overlijden hiermee aan de lijkschouwer laten zien of er sprake is geweest van enige afweging.

Daarnaast kunnen rechters het belang van wilsbekwaamheid onderstrepen. Iedere volwassene geldt als wilsbekwaam tenzij het tegendeel aannemelijk is. Daarom kan elke hulpverlener die met de persoon over de doodswens spreekt en merkt dat een coherent gesprek ter zake mogelijk is, zijn conclusie op schrift zetten. Ten slotte zou de familie de uitvoering kunnen filmen, zoals Heringa deed. Dan hoeft bij de lijkschouw geen twijfel te bestaan dat de persoon zelf de handelingen heeft uitgevoerd die tot de dood leidden.

Met deze huis-tuin-en-keukenvoorzorgen kunnen vier kernpunten bij de lijkschouw gecheckt worden. De duurzaamheid van de doodswens, de persoonlijke afweging die is gemaakt, de wilsbekwaamheid én de zelfstandige uitvoering van de dodelijke handelingen. Deze voorzorgen zijn voor ouderen niet belastend en de naasten weten hiermee waarop zij behoren te letten. Niet slechts tegenover de buitenwereld maar ook voor hun eigen geweten.

De zaak-Heringa komt te rechter tijd. Het maatschappelijke belang van een arrest dat zich richt op de voorzorgen die naasten in acht moeten nemen bij zelfeuthanasie, is evident. Pas nadat daarmee ervaring is opgedaan, kan een eventuele wijziging van art. 294 beter onderbouwd ter hand worden genomen.

Boudewijn Chabot (1941) is onderzoeker van het zelfgekozen levenseinde en schreef het boek *Uitweg* over zelfeuthanasie.